

Šonġadâhihemuštâlus 2021 – oohântankiâsu

Šonġadâhihemuštâlus râhtimist lii asâttum šonġadâhlaavâst. Šonġadâhihemuštâlussâin statârâädi raportist kalenderihâsâvt ovdâskoodân tiäđuid luoštâovdânemist, koskâkuhes äigikooskâ šonġadâhpolitiik vuávám olâšuumest sehe ovdânemist asâttum luoštâkiâpâdâsmittomeerij kulij. Ovdâskodde lii tiäduttâm táárbu tarkkuustállâđ meiddei eres sektorij ko nuáđijyehimsektor luoštâovdânem, šonġadâhpolitiik vaiguttâsâid sehe kulâttmkeččâmkuávlv luoštuid. Ive 2021 šonġadâhihemuštâlus lii ovdedum ovdâskode adelem linjimij vuáđuld ain ovdebáá maangâpiälálubbon, vâi tot adeličij nuuvt luávdee kove šonġadâhpolitiik syergi ovdânemkuávlvluin ko máhđulâš. Čiđđâneutraalvuotâmittomere tarkkuustállâm vuáđuduvá Hiilineutraali Suomi 2035 -tutkâmhaavâ uđđâ luoštâovdânemarvâlusân. Muštâlus labdosin lii vijđes politiiktoimâtavlustâh sehe čuágâldâh šonġadâhpolitiik indikaattorijđ.

Ive 2020 luoštâovdânem

Lovottâhkuávdáá (Tilastokeskus) vyesimâánust almostittem jotelis munetiäđui mielđ ive 2020 šaddovistekaasuluoštuuh njeijii 9 prosenttid oovdeb ive iâhtun. Suomâ ubâlâšluoštuuh ive 2020 lijii 48,3 Mt CO₂-ekv. Luoštui kiâppânem tiäduttui nanosâvt luoštâkävppisektorân, kost njeeiĵâm lâi masa 16 prosenttid. Ton saajeest ovdânem lâi čielgâsâvt lâäivib nuáđijyehimsektorist, mast luoštuuh kiâppâni tuše 3 prooseent.

Ive 2020 luoštuid kepidii lieggâ tâlvi já šleđgâpyevtitemráhtus nubâstusah. Jotolâhčodâldâs kiâppânij koronapandemia čuávumuššân, mii kepidij jotoluv luoštuid. Eennâmkevttimsektor nettonĵiálu lâi jotelis munetiäđui mielđ -23 Mt CO₂. Nĵiálu nanosmui oovdeb ive iâhtun eromâšâvt vyevdičuoppâmij kiâppânem čuávumuššân merhâšitteht, pajjeel 8 miljojn tonnâd.

Luoštákepidemmittomeerij juksâm

Suomâ EU-lahâaasâtmân vuáduvvee kenigâsvuottân lii kepidiđ nuáđijyehimsektor luoštuid 16 prosenttid ive 2020 räi já 39 prosenttid 2030 räi ive 2005 luoštátääsi iähtun. Lasseen haldâttâsohjelm miel Suomâ mittomeerrin lii leđe čidđâneutraal 2035 já čidđanegativláš forgâ taan maŋa.

Jotelis munetiäđui miel nuáđijyehimsektor luoštuuh lijji 28,6 Mt CO₂-ekv. ive 2020. Taat lii 0,1 miljovn toonâ eenâb ko EU Suomân asâtem luoštâtiätumeeri. Tiätumeeri pajedui meiddei kyehti ovdebáá ive. Suomâ puáhtá kuittâg ávhástállâđ tiätumere vyeleedmiiguin iivij 2013–2015 já 2017, já lii návt juksâmin ive 2020 mittomere.

Ive 2030 räi Suomâ luoštâtiätumeeri njiäjä linearlávt 21,0 miljovn toonân CO₂-ekv. Vorâs arvâlus miel táálái toimâiguin juksoo suullân 23 miljovn toonâ luoštátääsi ive 2030, adai lasetoomah tarbâšuvvojeh luoštui kepidem várás. Joođhâst kalga rahttâttâđ Suomâ -39 prooseent kenigâsvuođâ čovgânmán, mii meerhâš ain stuárráb táárbu luoštákepidemtoimáid puoh sektorijn.

Čidđâneutraalvuotâmittomere tááhust kuávdášláš lii čidđanjiälui vuordum meeri ive 2035, mii miäruštâl vattum luoštâkiápádâsâi stuárudâhluoka. Jis vuolgâsaijeen váldoo eennâmkevttimsektor nettonjiälu -21 miljovn tonnâd, kalgeh luoštuuh kiäppániđ tááláá 48 miljovn toonâst västideijeht 21 miljovn toonân. Táálááh tooimah luávdih arvâlusâi miel suullân 16 Mt CO₂-ekv. tarbâšum 27 miljovn toonâ luoštâkiápádâsâin, já návt nuuvt kočodum luoštâkorsân pääcih 11 Mt CO₂-ekv. Tarbâšiih uđđâ tooimah čidđâneutraalvuotâmittomere juksâm várás tarkkuustállojeh šonjâdâh- já energiastrategia, koskákuhes ägikooská šonjâdâhpolitiik vuávám já eennâmkevttimsektor šonjâdâhvuávám valmâštállâm ooleest ive 2021 ääigi.

Sektorkuáhtásâš ovdánem

Päikkieennâm jotolâhsektor luoštuuh hámmejeht masa 40 prosenttid oles nuáđijyehimsektor luoštuin, nuuvt ete jotoluv luoštâovdánem lii čoovdâsaajeest oles nuáđijyehimsektor tááhust. Ive 2020 päikkieennâm jotoluv luoštuuh lijji jotelis munetiäđui miel 10,4 Mt CO₂-ekv. kirdemjotoluvttáá. Luoštuuh kiäppánii oovdeb ivveest 6 prooseent eromâšávt koronapandemia tiet.

Haldâttâsohjelm miel jotolâhsektor uásild mittomeerrin lii luoštui pelidem ive 2005 luoštátääsi iähtun. Luoštuuh kolgâččii leđe 6,3 miljovn toonâ, ko tááláin toimâiguin arvâluvoo peessâđ suullân 7,9 miljovn toonân. Vyesimáánust 2021 statâräädi toovái prinsipiärdâs fossiilttes jotoluv kiäinukáártást, mon vuáduvd mittomere lii áigumuš juksâđ.

Eennâmtuálu nuáđijehimsektorân rekinistum luoštuuh láá pissoom suullân siämmáá stuárusâžžân moonnâm iivij. Ive 2020 eennâmtuálusektor luoštuuh lijii jotelis munetiäđu miel 6,6 Mt CO₂-ekv., adai oovdeb ive tääsist. Táálái, koskâkuhes äigikooskâ šonjádâhvuávám miäldásij toimâiguin eennâmtuálu luoštuid vyerdih nje-jáškyettiđ ucánjáhháá.

EU ohtásii eennâmtuálu politiik uđâsmitem čuávuváš ruttâdempajan lii eidu joođoost já ton ooleest tooimâid šaddeh tarkkuustállâđ uđđâsist. Mittomeerrin lii, ete 40 prosentid CAP-tooimâi oles EU-ruttâdmist sundejuvvojuh šonjádâhtoimâid EU-tääsist já kenigâsvuottân jeessânstaatâid lii, ete 30 prosentid táálunkuávlu ovdedemruudâin sundejuvvojuh pirâs- já šonjádâhtoimâid aalmuglii tääsist.

Viistij sierâliegâdem luoštuuh láá lamaš trendinálásávt njejámin moonnâm iivij oljoliegâdem kiäppánem já viäsui energiapehtilvuodâ puáránem áansust. Váldu-uási sierâliegâdem luoštuin šadda olgoliegâdmist. Ive 2019 sierâliegâdem luoštuuh lijii 2,4 Mt CO₂-ekv., mii lii váhá paijeel 3 prooseent ucceeb ko oovdeb ive. Njeeijâm lii vyerdimist jotkum ive 2020 eromâšávt, ko liegâdemtárbu lâi ucceeb ko oovdeb ive.

Fossiillii oljoliegâdmist luoppâm toimâohjelm valmâštállâm aalgij ive 2020 aalgâbeln pirâsministeriö koordinistmist já tot vuolgâttui ciälkkámuššâid kiđđuv 2021. Aas-sâmkiđdoduvâi oljoost luoppâm ovdeduvvoo anon valdum išerudâiguin.

Pargomašiniš šaddovistekaasuluoštuuh láá kiäppánâm njuásiht. Ive 2020 toh lijii jotelis munetiäđu miel 2,4 Mt CO₂-ekv., adai siämmáá tääsist ko oovdeb ive. Luoštuuh vuárdojuh joođhâst kiäppániđ mottoom verd keppâ puáldimoljo biouássus stuáruđijn jyehimkenigâsvuodâ miäldásávt. Lasseen keppâ puáldimoljo viäru lii pajedum ive 2021 aalgâ rääjist, já meiddei šleđgâlistum vuárdoo ovdániđ kuulood vuossâmužžân uccâ pargomašiniš.

Pasättâsâi kiedâvuššâm šaddovistekaasuluoštuuh lijii jotelis munetiäđu miel 1,7 Mt CO₂-ekv. ive 2020. Pasättâsâi kiedâvuššâm luoštuuh láá kiäppánâm täsivávt 1990-lovo rääjist siärvádâhpasättâsâi tuvnesoijim kiäppánem já västideijeht lasanâm pasättâsâi energiakevttim čuávumuššân. Meiddei tuvnekaasu vuorkkimáin láá kepidâm luoštuid. Pasättâspuáldim tovâtem luoštuuh raportistojeh energiavuálgusâš luoštân. Nuáđijehimsektorân rekinistojeh ienááš siärvádâhpasättâsâid puáldee lájádâsâi luoštuuh, moh láá lasanâm melgâdávtt majemui love ive ääigi.

F-kaasui luoštuuh lijii ive 2020 jotelis munetiäđu miel 1,1 Mt CO₂-ekv., mii lii masa 2 prooseent ucceeb ko ive 2019. Enâmus luoštuuh šaddeh käävpi já ráhtulášvuodâ kolmâ- já čuáskudemruustigij kevttimist. Čokkeive 2013 rääjist F-kaasuluoštuuh láá

kiäppánâm masa 20 prosenttid, mutâ toh láá ain paijeel 20-kiärdásiih ive 1990 iähtun. Luoštuid keeppid ubâ paje táválub čidđádioksid kevttim kolmâamnâsin.

Rastačyeppee tooimah

Masa kyehti kuálmádás syemmilijn ääsih kieldâin, mon háputteleh čidđâneutraal-vuođâ ive 2035 räi. Kieldâi luoštuuh láá kuittâg kiäppánâm mittomeerij iähtun njuásiht, mutâ iäruh kieldâi kooskâst pyehtih lede merhâšittee. Kieldâin toohâmnáál šonjádâhtoomah pieijih liävtu Suomâ luoštâkepidemmittomeerij juksâmân, nuuvt ete kieldâi šonjádâhpargo lii pyeri ovdediđ.

Aalmuglii almolij skappumij strategia mittomeerrin lii tuárjuđ Suomâ čidđâneutraal-vuotâmittomere 2035. Skappumstrategia vision lii, ete Suomâ lii 2020-lovvoost eu-rooplâš oovdâstjottee almolij skappumij joođeetmist, mättimist, tiäđoin ávhástálmist, innovativlâšvuodâst sehe ekonomâlii, ekologâlii já sosiaallii ovdâsvástádâslâšvuodâst. Strategia olášuttem várás láá vuáđudum käävci teemajuávkud, moh algâtteh já ovdedeh tooimâid strategia olášuttem várás.

Merhâšittemus pirrâjottee ekonomiaain finnimnáál luoštâkiäpádâsah tábáhtuveh pyev-tittemtoimâmist, ko uđđâ luánduriggoduvâi kevttim já rähtimprosesij energiatárbu kiäppáneh. Lasseen pirrâjottee ekonomia toimâmaalih kepideh kulâtem tovâtem čidđâluodâ. Statâräädi tuhhiittij prinsiiptiärdâs pirrâjottee ekonomia strategilii ovdedemohjelmist cuánjuimáánust 2021.

Kulâtem čidđâluodâ

Suomâ pirâskuávdáá (Suomen ympäristökeskus, SYKE) vorâs rekinistem miel päik-kičuálui kulâtem čidđâluodâ jyehi ässei jyehimáin lâi 10,3 t CO₂-ekv. ive 2019. Luoštuuh kiäppánii iivij 2010–2015, mutâ láá pissoom tastmaņa suullân siämmáá tääsist. Kulâtemvuálgusâš luoštuid siskálduveh kuávlulij luoštui lasseen pyehtim-puohtui pyevtittemkuálusij luoštuuh olgoenâmjijn, já luoštuin kepiduvvojeh tuál-vumpuohtui pyevtittemkuálusij luoštuuh.

Čidđâluodâ nubástus puáhtá jyehiđ kulmâ tahhei: kulâtemmanoi nubástusân, kulâtemráhtus nubástusân já teknologâlâš nubástusân. SYKE arvâlus miel iivij 2000–2019 kulâtem čidđâluodâ stuárudij kulâtemmanoi lasanem siämmást ko kulâtemráhtus já kulâtempuohtui luoštâintensiteet nubástusah kepidii luoštuid. Ubâlohán luoštuuh láá lasanâm 4 prooseent ive 2000 iähtun. Kuávdášlumos čidđâluodâ čielgejejee tahhee lii puátutääsi, mon paaldâst eres tahhei merhâšume lii uáli ucce.

Vuáhádum

Šonjádum jođálmuvvee lieggânem tiäddut vuáhádumtooimâi huápulášvuođâ já táárbu jođálmittid vijđáht tooimâid nubástusân vuáhádum várás. Suomâ aalmuglii šonjádâh-nubástusân vuáhádumvuávám peividem álgá eennâm- já meccituáluministeriö joođeetmist ive 2021. Vuáhádumvuávám olášutmáin viggeh kepidid háitulijd čuávumušâid, maid šonjádâh-nubástus toovvât eereeb iärrás ulmui torvolášvuotân, tiervâsvuotân já eellimtiilijd, luándun já eres pirrásân, iäláttássâid, infrastruktuurân já siärvádum tehálâš toimâid.

Tiätuvuáđu šonjádâh-nubástus vaiguttâsân já riiskâin sehe vyevih já pargoniävuh toid rahttâttâm várás ovdeduvvojeh maangâ joođoost leijee tutkâmušhaavâst. Kuávlutääsist tiäduuttuvá IJP-kuávdái rooli väldikodálij vuávámij sirdemist keevâtlíi táásán sehe kiöldâi laavâst asâttum kenigâsvuotâ huolâttid kriittâlijn aargâ palvâlusân puoh tiilijn.

Vijđes ohtsâšpargo nanosmittem, kyeimivuođah sehe šonjádâhkilelis čuávdušij ovdedem pyeredeh Suomâ naavcâid rahttâttâđ šonjádâh-nubástusân. Siämmást tot lääčih jieijâs uásild máhđulášvuođâid ovdedid syemmilii mättim já teknologia tuálvum purrâmuštoorvon, putes čáácán já luánduriggoduvâi kevttim killeelvuotân lahtojeijee gloobaal hástusij čuávdim várás.